

ған халық үшін сапалы білім мен кәсіптік оқыту бағдарламаларына қол жеткізуді қамтамасыз ету мүмкіндігін анықтауға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: еңбек нарығы, жұмыссыздық, жұмыспен қамту, гендерлік теңсіздік, жұмыс күші.

ОБ АВТОРАХ

Кулумбетова Дина Болатовна – к.э.н., ассоциированный профессор, Казахско-Русский международный университет, г. Актобе Республика Казахстан, e-mail: dkulumbetova@inbox.ru*

Уашов Гилад Камбарович – к.э.н., ассоциированный профессор, Университет «Нархоз», г. Алматы, Республика Казахстан, e-mail: gilash67@mail.ru

Токарева Елена Геннадьевна – Магистр MBA, старший преподаватель, Университет «Нархоз», г. Алматы, Республика Казахстан, e-mail: elena.tokareva@narхоз.kz

MPHTI: 06.39.02

JEL Classification: I32

DOI: <https://doi.org/10.52821/2789-4401-2025-1-75-88>

ҚАЗАҚСТАН ӨНІРЛЕРІНДЕГІ КЕДЕЙЛІКТІ КӨП ФАКТОРЛЫ БАҒАЛАУ

О. Ш. Әділханов¹, Ш. К. Турдалиева^{1*}, А. Н. Наренова²

¹ҚР ҒЖБМ ҒК Экономика институты, Алматы қаласы, Қазақстан Республикасы

²М. Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз қаласы, Қазақстан Республикасы

АНДАТПА

Зерттеудің мақсаты – Өңірлердегі халықтың кедейлік деңгейін ең төмен күнкөріс шегімен ғана бағалау жеткіліксіз және ол нақты жағдайды көрсетпейді. Сондықтан да бұл мақаланың мақсаты өңірлердегі бірнеше аспектілерді негізге ала отырып, кедейлік деңгейін көп факторлы бағалау арқылы зерттеу және кедейлікпен күресу бойынша әр өңірдің ерекшеліктерін ескере отырып ұсыныстар беру.

Әдіснамасы – Бұл зерттеуде көп өлшемді бағалау әдістемесі негізінде Қазақстан өңірлеріндегі кедейлік деңгейін зерттеп, бағалаймыз. Бұл индекстік бағалау әдістемесінің қаржылық емес мәліметтерді де ескеруі - бағалаудың шынайылығын арттырады. Өңірлердің кедейлік деңгейі бойынша рейтингін құрып, оны 5 топқа бөліп қарастырдық. Барлық статистикалық деректер ҚР Ұлттық статистика бюросының мәліметтерінен алынды.

Зерттеудің бірегейлігі/құндылығы – 6 фактор мәліметтерін (өлім, білім беру, жұмыссыздық, жан басына шаққандағы жалпы өңірлік өнім (ЖӨӨ)) қамтитын бұл зерттеудің нәтижесі тек ақшалай деректерге негізделген дәстүрлі әдістемелермен салыстырғанда өңірлердегі кедейлік деңгейі туралы терең әрі кешенді түсіндірме ұсынады.

Зерттеу нәтижесінде кедейліктің көп факторлы индексі (MPI) көрсеткішінің Қазақстан аймақтары бойынша мәні есептелді және талданды. Индекстің мәні жоғарылаған сайын аймақтағы кедейлік деңгейінің төмен екенін көрсетеді. Ең жоғары MPI Атырау (0,611), Қарағанды (0,661), Алматы (0,751) және Астана қалаларында (0,759), ал ең төменгісі Жетісу (0,233) Солтүстік Қазақстан (0,213) және Түркістан облысында (0,146) құрады. Әр аймақтың ерекшеліктеріне сай ұсыныстар берілді.

Түйін сөздер: өңірлердегі кедейлік, кедейлік шегі, әлеуметтік теңсіздік, күнкөріс деңгейі

Алғыс: мақала BR21882165 «Қазақстан Республикасы халқының үлестіру қатынастары жүйесін жаңғырту және табыстар теңсіздігін төмендету» бағдарламалық-нысаналы қаржыландыру ғылыми жобасы аясында дайындалды.

КІРІСПЕ

Кедейлік туралы әдебиеттерде халықтың өмір сүру сапасы туралы көптеген әдебиеттерді табуға болады. Бұл екі ұғым бір-біріне қатты әсер етеді. Өмір сапасы бойынша өмірдің көптеген аспектілерін: халықтың денсаулығы, білімі, әл-ауқаты арқылы анықтауға болады. Кедейлікке тап болған тұрғындарда төмендегідей мәселелер пайда болады: ресурстарынан айырлады, бір-бірімен қарым-қатынасы азаяды, психологиялық проблемалары, физикалық, ақыл мен жанының азап шегуі мүмкін, өміріндегі т.б. күрестер мен қарсылықтар [1]. Психологиялық проблемалар мен мазасыздық, депрессия, халықтың кедейленуінде әсіресе пандемия жағдайында көрініс тапты [2]. Кедейліктің көрінісі азық-түлікке бөлінетін қаражаттың үлесі азайып, тұрғын үйге деген шығындар көбейген кезде басталады деп есептелінеді [3].

Кедейлік деңгейін анықтау үшін әртүрлі елдерде немесе жағдайларда әртүрлі әдістер мен бағдарламалар қолданылады: панельдік тәсіл [4], шығындардың кедейлігін анықтауға арналған кеңейтілген сызықтық шығындар жүйесі (ELES) [5], статистикалық тестілеу үшін мультивариативті талдау және ANOVA тәсілі [6]. Кедейлік деңгейін бағалау кезінде белгіленген регрессиялық көрсеткіштермен салыстыру үшін арнайы simple Poverty Scorecard бағдарламасы қолданылады [7]. Сондай-ақ, Luxembourg Income Study (LIS) дерекқорының көмегімен әртүрлі елдердегі экономикалық әл-ауқатты, табыс теңсіздігін және кедейлікті өлшеуге болады. Кедейлік пен теңсіздікті талдау кезінде зерттеу нәтижелерінің баламалы шкаланы таңдауға сезімталдығын ескеру маңызды [8].

Сонымен қатар, кедейлікті өлшеуде көп факторлы тәсілді қолдану тиімді болып саналады. Ол көптеген факторларды: денсаулық, білім және өмір сүру деңгейі (тамақтану, балалар өлімі, білім, судың, электр энергиясының, мүліктің болуы және т. б.) құрайды. Бұл тек табысқа негізделген қолданыстағы әдіске қарағанда кедейліктің көптеген факторларын ашуға мүмкіндік береді [9;10]. Осыған орай, *бұл зерттеудің негізгі мақсаты* Қазақстанның аймақтары мысалында кедейлік деңгейін көпфакторлы бағалау болып табылады. Өйткені, кедейлік деңгейін бағалауда отбасының тек қаржылық көрсеткіштерін негізге алу жеткіліксіз.

Көптеген зерттеулер қайталама деректермен, статистикалық мәліметтермен жүргізілді, яғни сандық саралау, бірақ нәтижелеріне сүйене отырып сапалық талдау (интервью) себептері мен факторларын түсіндіреді, кедейліктің пайда болуының мәніне үңілуге ықтималдық артады. Әсіресе дамушы елдерде, экономикасы тұрақсыз, ауылдық жерлерде табыс ұғымы нақты анықталмаған. Бұл табысқа негізделген кедейлікті өлшеудің дәстүрлі әдістеріне көптеген қиындықтар туғызады. Сондықтан тұтынушылық туралы сапалы сұрақтарды қолдану мен тұтынудың қанағаттану деңгейі туралы субъективті түсініктерге сүйене отырып, кедейліктің себептерін жақсы түсінуге және оны шешуге көмегі тиеді [11;12].

Көптеген жұмыстар кедейлікті анықтау әдісіне арналған, аз ғана жұмыстар кедейліктің алдын алу шараларына бағытталған.

Қытай мен АҚШ-та кедейлікпен күресу үшін қолданылатын инновациялық әлеуметтік көмек жүйелері, оларға: ақшалай төлемдер, әлеуметтік қолдау қызметтері және жұмыссыздық бойынша жәрдемақылар және мемлекеттік Di Bao, SNAP бағдарламалары жатады [13;14]. Кедейлікті анықтау оңай емес және барлық жағдайларда бір әдісті қолдану дұрыс емес. Негізінен бұл ұғым өте сезімтал және әртүрлі факторлардан өзгеріп кетуі мүмкін [3].

Кедейлікке әсер ететін факторларға жас, жыныс, үй шаруашылығының мөлшері, білімге, денсаулық сақтауға қол жетімділіктің болмауы, сауаттылықтың төмендігі, негізгі ресурстарға қол жетімділіктің болмауы: электр энергиясы, ауыз су, санитарлық жағдайлар сияқты әлеуметтік-экономикалық және институционалдық аспектілер жатады. Ауыл шаруашылығындағы жұмыс және табыстың төмендігі, сондай-ақ несиеге қол жетімділік те қарастырылады. Сонымен қатар, табиғи апаттар, мысалы, Эль-Ниньодағы құрғақшылық құбылыстары Малавидегі кедейлікті анықтауда маңызды рөл атқарды [3;4;15].

Кедейлік құбылысы әр түрлі елдерде әр түрлі сезіледі, олар даму деңгейіне қарай бөлінеді. Мысалы, *дамыған елдерде* бұл белгілі бір психологиялық аспектілер, азық-түлікке қолжетімділік, тамақтың сапасының төмендігі және т.б. Нидерланды мен Испанияның кедейлігін зерттеу кезінде азаматтардың жасын, жынысын, ұлтын, білімін, жұмыспен қамту деңгейін, тұрғын үй түрін және басқа да

элеуметтік-экономикалық сипаттамаларды қамтитын бірнеше механизмдер арқылы зерттелді [16;17]. Ал АҚШ-тағы кедейліктің себебі экономикалық теңсіздіктер көп, әр нәсілге әртүрлі көзқарас байланған, соған орай білім мен жұмыс орындарына деген қол жетімділік те аз [14].

Дамушы елдерде табыс ұғымы нақты анықталмаған, әсіресе ауылдық жерлерде. Анықтау кезінде біршама қиындықтар туған. Сол себепті авторлар кедейліктің субъективті қасиеттерін анықтау үшін сапалы сұрақтарды пайдалануды ұсынады [15].

Қазақстандық кейсте [18;19] негізгі проблемалар халықтың нақты табысының төмендеуі, сапалы тамақтанудың жеткіліксіздігі, кедейлік көрсеткіштерінің артуы, халықтың табысы бағаның өсуінен әлдеқайда артта қалуы болып табылады. Сондай-ақ, капиталдың жетіспеушілігі, географиялық қашықтықта орналасу, нашар экологиялық орта, инфрақұрылым мен мемлекеттік қызметтердің әлсіздігі және саяси теңсіздік болып табылады.

Қытай мен Вьетнам туралы зерттеу нәтижелері бойынша отбасы басшысының білімі - оның қалған тұрғындарының әл-ауқатында маңызды рөл атқаратынын сипаттайды [13;20].

Ең қиыны Нигерия сияқты дамушы елдерде ерлер саны басым, негізінен моногамдық некелер, медициналық көмекке қол жетімділіктің шектелуі және отбасылардың өмір сүру деңгейінің төмендігі, сонымен қатар, негізгі табыс көзі ретінде ауыл шаруашылығына тәуелділік атап өтіледі. Отбасының орташа мөлшері бір әйелге алты баланы құрайды, бұл кедейлік деңгейіне үлкен әсер береді [6].

Оңтүстік Сахара аймағындағы дамымаған елдер кедей және өте кедей үй шаруашылықтары болып табылады. Олар жас, отбасылық жағдайы, білімі, орналасқан жері және жұмыспен қамтылуы сияқты сипаттамалары бойынша әртүрлі кедейлік топтарына кіреді [21]. Оңтүстік Африкадағы Зандспрут халқы қолайсыз жағдайларда өмір сүреді, бұл олардың мүмкіндіктері мен армандарын шектейді. Олар өздерінің қаржылық жағдайын жақсартуға, білім алуға және өздері, отбасы және достары үшін жақсы мүмкіндіктер алуға ниет білдіреді. Олардың негізгі мәселелері қол жетімді баспананың жетіспеуі, жұмыссыздықтың жоғары деңгейі, сапалы білім алу мүмкіндігінің болмауы, таза ауыз судың жетіспеуі, санитарлық қызмет сапасының төмендігі болып табылады [22].

Зерттеу нәтижелері білім беру адамның әл-ауқатына үлкен үлес қосады деп сипаттайды. Адамның өмір сүру деңгейі мен білімі, оның денсаулығы мен өмір сүру ұзақтығына әсер етеді. Барлық аталған деректер бір-бірінің көрсеткіштеріне әсер етеді. Жұмыстардың көбісінде отағасының білімі және несиеге қол жетімділігі кедейлікпен күресуде және жақсы тұрмысқа ие болуда негізгі факторлар ретінде анықталды [4].

Жоғарыда аталған көптеген ғылыми ұйымдар мен ғалымдардың кедейлік тақырыбында жазылған еңбектерін саралай отырып, Қазақстанның аймақтары мысалында кедейлік деңгейін көпфакторлы бағалау әдістемесі арқылы анықтайтын боламыз. Бұл зерттеудің негізгі нәтижелері аймақтарда кедейлікпен күресуге мүдделі органдар мен тұлғалар үшін маңызды құрал болып табылады.

ЗЕРТТЕУДІҢ НЕГІЗГІ БӨЛІМІ

Кедейлікті зерттеуге бағытталған көптеген шетелдік және отандық еңбектерде бірнеше факторларды негізге алып, кешенді бағалайтын әдістемелер бар. Олардың бірі, адамның кедейлік индексі (Human poverty index). Бұл индексті 1997 жылы Біріккен Ұлттар ұйымы әзірлеп, дайындаған және 2010 жылы жаңартылып, есепке алынатын көрсеткіштерді жетілдіріп «көп өлшемді кедейлік индексі» (MPI) болып өзгерді. Бұл көп өлшемді кедейлік индексі кедейлік деңгейін тек халықтың ақшалай табыс көлемімен ғана емес, оған қоса білімге және денсаулық сақтау орындарына қолжетімділік, ауызсу, жол, адамға қажетті инфрақұрылымды (үш негізгі өлшем: білім, денсаулық, өмір сүру деңгейі) негізге ала отырып бірнеше факторлар арқылы бағалап, өлшейді. Бұл өз кезегінде елдегі, өңірдегі кедейліктің деңгейін тереңірек түсінуге көмектеседі. Бұл бағалау әдістемесі икемді болып келеді, яғни бағалауға қосылатын факторларды әр ел, әр аймақ өзгертіп пайдалана алады және бұл бағалау әдісі көбіне дамушы елдерде қолданады. Осы әдістемені негізге ала отырып, Д.А.Ахметов [23] өңірлердегі кедейлік деңгейіне зерттеу жүргізді.

$$\text{Халықтың кедейлік индексі} = \left[\frac{1}{4(P_1^3 + P_2^3 + P_3^3 + P_4^3)} \right]^{\frac{1}{3}} \quad (1)$$

P1 - 60 жасқа дейін өмір сүрмейтін халықтың пайыздық үлесі,

P2 - оқумен қамтылмаған 16 жастағы жастардың үлесі,

P3 - тұтыну деңгейі ең төменгі күнкөріс деңгейінен төмен халықтың пайыздық үлесі,

P4 - ресми тіркелген жұмыссыздық деңгейі (жұмыссыз және жұмыссыздығын ресми тіркеген экономикалық белсенді халықтың пайыздық үлесі) [23].

Кедейлік деңгейін өлшейтін бұл әдістің де өзіне тән жақсы және кемшілік тұстары бар. Оның жақсы тұсы ретінде өңірлердегі кедейлік деңгейін бірнеше фактор негізінде кешенді, терең бағалауға, жақсырақ түсінуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл индекс нәтижелері арқылы елдер мен өңірлер арасындағы кедейлік деңгейін, себеп-салдарын салыстыруға болады. Бағалау нәтижесі халықтың тұрмыс тіршілігін жақсартуға, осы салада шешуші рөл атқаратын мемлекеттік мекемелер үшін оңтайлы дұрыс шешімдер қабылдауға ықпал етеді. Өңірлердегі кедейлік деңгейін төмендету бойынша нақты қандай салаға көбірек мән беруді, қолдағы ресурстарды дұрыс бөлуге бағыт-бағдар көрсете алады. Ал бұл индекстік әдістемеді қолданылатын мәліметтердің қол жетімсіздігі немесе жоқтығы кемшілік тұсы ретінде айтуға болады. Сонымен қатар, кедейліктің әртүрлі аспектілері уақыт өте келе өзгеруі мүмкін, бұл МРІ индексінің көрсеткіштерін жаңартып отыруды талап етеді. Сондықтан бұл индекстік бағалаудағы факторларды модификация жасап, қол жетімді мәліметтер негізінде кедейлікті сипаттайтын факторлар арқылы есептеу қажет. Бұл зерттеуімізде біз осы әдістемеге сүйене отырып Қазақстан аймақтары бойынша 6 факторды негізге ала отырып, көп өлшемді кедейлік индексін есептейтін боламыз. Олар: өлім-жітімнің жалпы коэффициенті, халықтың жоғары біліммен қамтылу деңгейі, кедей халықтың үлесі (табысы ең төменгі күнкөріс деңгейінен төмен халықтың үлесі), жұмыссыз халықтың үлесі, халықтың нақты ақшалай кірісінің өсу индексі және жан басына шаққандағы жалпы өңірлік өнім көлемі.

Мұндағы есептеуге алынған сандық деректердің барлығы стандартталған. Стандарттау барысында «сызықтық масштабтау» әдісі қолданылды, өйткені бұл әдіс халықаралық тәжірибеде, атап айтқанда, БҰҰ Адам дамуы индексін есептеу кезінде кеңінен пайдаланады. Егер есептеуге алынған көрсеткіш халықтың әлеуметтік ахуалына оң әсер еткенетін фактор болған жағдайда (1) теңдеуі арқылы, ал теріс әсер ететін фактор болған жағдайда (2) теңдеуі арқылы есептеліп шығарылады.

$$I_n = \frac{x - x_{min}}{x_{max} - x_{min}} \quad (2)$$

$$I_n = 1 - \frac{x - x_{min}}{x_{max} - x_{min}} \quad (3)$$

мұндағы:

L_n – аймақтың жеке индексінің мәні;

x – бағаланып отырған көрсеткіш;

x_{max}, x_{min} – анықтамалық нүктелер (зерттелетін кезеңдегі көрсеткіштердің ең жоғарғы және ең төменгі мәні).

Коэффициент мәні 0 мен 1-дің аралығында болады, 1-ге жақындаған сайын аймақтың ахуалы жақсы, сәйкесінше 0-ге жақындаған сайын кері көрсеткішке ие екенін көрсетеді.

Қазақстан Республикасының 20 аймағы бойынша 2023 жылдың мәліметтері өңделіп, есептелді. Барлық статистикалық деректер ҚР Ұлттық статистика бюросының мәліметтерінен алынды.

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ

Кедейлік – бұл әлемнің дерлік барлық елінде кездесетін маңызды әлеуметтік-экономикалық мәселе. Өйткені ғалымдар мен сарапшылар кедейлікті салыстырмалы көрсеткіш ретінде қарастырады. Халықтың кедейлік деңгейін бағалауда тек материалдық ресурстардың жетіспеушілігі сияқты ақшалай көрсеткіштерді ғана емес, оған қоса білім беру, денсаулық сақтау, әлеуметтік инфрақұрылым, аймақтың экономикалық мүмкіндіктері сияқты факторларды да ескере отырып кешенді есептеу маңызды. Өйткені кедейлікті әртүрлі қырынан сипаттау қажет. Біз де бұл зерттеуде Қазақстанның өңірлеріндегі кедейлікті бірнеше факторлар арқылы бағалауға талпындық және қаржылық және қаржылық емес ресурстарды негізге ала отырып, олардың өңірлердегі кедейлік деңгейіне әсерін талдауға ерекше назар аудардық.

Қазір Қазақстанда табыс көлемі ең төменгі күнкөріс шегіне жетпейтін халықтың үлесі кедейлік деңгейі ретінде қарастырылады. 2024 жылғы көрсеткіш бойынша Қазақстандағы ең төменгі күнкөрістің шегі 43 407 теңгені құрады. ҚР Ұлттық статистика бюросының мәліметіне сәйкес 2023 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстандағы кедейлік деңгейі 5,2 % құраған, яғни бұл дегеніміз ел халқының 5,2 %-ның кірісі жан басына шаққанда ең төменгі күнкөріс шегінен төмен. Ел Үкіметі халықтың бұл топтарына атаулы әлеуметтік көмек тағайындап, елдегі кедейлікпен күресуді жалғастыруда. Дегенмен елдегі кедейліктің бұл көрсеткіші басқа елдермен салыстырғанда төмен болса да, бұл елдегі кедейліктің нақты деңгейін көрсете алмайды деген сын жиі айтылады. Өйткені, халықтың нақты кірісі азайып, азық-түлік, білім, денсаулыққа жұмсалатын шығындар жоғарылай беретінін тәжірибе көрсетті, мұндай жағдай халықтың өмір сүру деңгейіне кері әсерін береді. Сондықтан да, елдегі кедейліктің нақты көлемі ресми статистикалық көрсеткіштерден едәуір жоғары да болуы ықтимал. Төмендегі 1-кестеде Қазақстандағы қала мен ауылдағы кедей халықтың үлесінің динамикасын қарастырамыз.

Кесте 1 – 1996-2023 жж. аралығындағы кірісі ең төменгі күнкөріс шегінен төмен халықтың үлесі

	Кедей адамдардың үлесі, %	өткен жылмен салыстырғанда, %	қала	өткен жылмен салыстырғанда, %	ауыл	өткен жылмен салыстырғанда, %
1996	34,6					
1997	38,3	3,7	32,7		46	
1998	39	0,7	38,5	5,8	47,7	1,7
1999	34,5	-4,5	32,9	-5,6	37,1	-10,6
2000	31,8	-2,7	30	-2,9	34,2	-2,9
2001	46,7	14,9	36	6	59,4	25,2
2002	44,5	-2,2	33	-3	58,4	-1
2003	37,5	-7	24,7	-8,3	53,2	-5,2
2004	33,9	-3,6	23,4	-1,3	47,1	-6,1
2005	31,6	-2,3	20,2	-3,2	45,6	-1,5
2006	18,2	-13,4	13,6	-6,6	24,4	-21,2
2007	12,7	-5,5	6,9	-6,7	18,1	-6,3
2008	12,1	-0,6	8,1	1,2	15,9	-2,2
2009	8,2	-3,9	4,1	-4	12,1	-3,8
2010	6,5	-1,7	3,7	-0,4	10,1	-2
2011	5,5	-1	2,5	-1,2	9,1	-1
2012	3,8	-1,7	1,9	-0,6	6,1	-3
2013	2,9	-0,9	1,3	-0,6	4,9	-1,2
2014	2,9	0	1,3	0	4,72	-0,18
2015	2,6	-0,3	1,3	0	4,42	-0,3
2016	2,5	-0,1	1,2	-0,1	4,2	-0,22

2017	2,7	0,2	1,2	0	4,6	0,4
2018	4,3	1,6	2,5	1,3	6,7	2,1
2019	4,3	0	2,7	0,2	6,6	-0,1
2020	5,3	1	3,7	1	7,6	1
2021	5,2	-0,1	3,8	0,1	7,2	-0,4
2022	5,2	0	4	0,2	7,3	0,1
2023	5,2	0	4,1	0,1	7	-0,3

Ескерту - авторлар дереккөз негізінде құрастырған [24].

Кестені талдайтын болсақ, 1996 жылдан 2023 жылға дейінгі кезеңде кірісі төменгі күнкөріс шегінен төмен халықтың үлесі айтарлықтай азайған. 1996 жылы елдегі халықтың 34,6 %-ның жан басына шаққандағы кірісі күнкөріс шегіне жетпейтін болса, бұл көрсеткіш динамикалық түрде оң қарқында төмендеп 2023 жылы 5,2 %-ға дейін түсті. Елімізде қаладағы кедейліктің деңгейі әрдайым ауылдық жерлермен салыстырғанда төмен болды: 2023 жылғы көрсеткіш бойынша қалаларда 4,1 %, ал ауылдық жерлерде 7 % құрады. Кедейліктің ең жоғары деңгейі 2001 жылы тіркелді, ол кезде қалаларда 46,7% және ауылдық жерлерде 59,4 % болды. Мұны ауылдық жерлерде өндіріс орындарының аз болуы немесе мүлдем болмауымен, ауылшаруашылық мамандары еңбекақысының төмендігімен түсіндіруге болады. Соңғы онжылдықтарда Қазақстандағы кедейлік жағдайының жақсарғанына қарамастан, оны қысқарту жөніндегі жұмысты жалғастыру, әсіресе ауылдық жерлерде, маңызды міндет болып қала береді.

Кірісі ең төменгі күнкөріс шегінен төмен халықтың үлесі өңірлердегі шынайы кедейлік деңгейін көрсете алмайды. Сондықтан да осы саланы зерттейтін отандық және шетелдік ғалымдар және ірі статистикалық ұйымдардың сарапшылары кедейлік деңгейін бағалаудың әртүрлі бірнеше әдістемелерін ұсынды. Әрқайсысы өзінің зерттеу көлеміне, объектісіне байланысты әртүрлі көрсеткіштерді негізге алды, соның ішінде зерттеулерде кеңінен қолданылатыны «көп өлшемді индекстік» бағалау әдісі. Біз де Қазақстан аймақтары мысалында 6 факторды негізге ала отырып кедейлік деңгейін анықтауда көп өлшемді әдістемені пайдаландық (Кесте 2).

Кесте 2 – Кедейлікті көп өлшемді индекстік бағалау нәтижесі

	Қазақстан Республикасындағы өлім-жітім деңгейі 2023 ж	Жоғары оқу орындарына жалпы қабылдау, % 2023	Кедейлік деңгейі	Жұмыссыздық деңгейі	Нақты жалақы индексі өткен жылғы пайызбен	Жан басына шаққандағы ЖӨӨ	MPI	Кедейлікті көп өлшемді индекстік бағалау нәтижесі
Астана қ.	1	0,720	1	0,556	0,5	0,779	0,759	жоғары
Алматы қ.	0,785	1	0,591	0,222	0,914	1	0,752	
Қарағанды	0,231	0,499	0,909	1	0,741	0,587	0,661	
Атырау	0,843	0,206	0,970	0,222	0,431	1	0,612	
Ұлытау	0,360	0,066	0,621	0,889	0,828	0,732	0,583	орта
Ақтөбе	0,677	0,389	0,727	0,333	0,897	0,331	0,559	
Шымкент қ.	0,953	0,859	0,394	0,111	0,603	0,119	0,507	
Павлодар	0,265	0,312	0,773	0,222	0,983	0,407	0,494	
Қазақстан Республикасы	0,627	0,394	0,576	0,333	0,534	0,439	0,484	
Қостанай	0,144	0,302	0,833	0,222	1,000	0,384	0,481	
Шығыс Қазақстан	0,011	0,361	0,727	0,444	0,638	0,447	0,438	
Батыс Қазақстан	0,449	0,550	0,712	0,111	0,086	0,536	0,407	

Ақмола	0,329	0,212	0,561	0,222	0,741	0,291	0,393	төмен
Қызылорда	0,785	0,232	0,424	0,111	0,603	0,156	0,385	
Алматы	0,686	0,016	0,818	0,333	0,052	0,141	0,341	
Маңғыстау	0,953	0,095	0,303	0,000	0,172	0,461	0,331	
Абай	0,309	0,615	0,152	0,222	0,276	0,324	0,316	
Жамбыл	0,714	0,172	0,576	0,222	0,121	0,063	0,311	
Жетісу	0,552	0,054	0,182	0,111	0,414	0,085	0,233	өте төмен
Солтүстік Қазақстан	0	0,144	0,621	0,222	0,052	0,239	0,213	
Түркістан	0,881	0	0	0	0	0	0,147	
Авторлармен есептелді								

2-ші кестедегі әр өңірдің индексінің мәніне қысқаша тоқталып, талдау жүргізсек: *өлім-жітімнің жалпы коэффициенті* халықтың әлеуметтік ахуалына теріс әсер ететін көрсеткіш болғандықтан, жоғарыдағы екінші теңдеуге сәйкес оның мәнін 1-ден азайтатын боламыз. Бұл көрсеткіш 2023 жылдың мәліметтері бойынша Қазақстанда 0,627 құрады және бұл коэффициенті Республикалық орташа деңгей деп алдық. Аталған Республикалық деңгейден жоғары Ақтөбе (0,677), Алматы (0,686), Жамбыл (0,714), Қызылорда (0,785), Атырау (0,843), Түркістан (0,881), Маңғыстау (0,953) облыстары мен Алматы (0,785), Шымкент (0,953) Астана (1) қалалары сияқты 10 аймақта болса, ал одан төмен көрсеткіш Жетісу (0,552), Батыс Қазақстан (0,449), Ұлытау (0,360), Ақмола (0,329), Абай (0,309), Павлодар (0,265), Қарағанды (0,231), Қостанай (0,144), Шығыс Қазақстан (0,011) Солтүстік Қазақстан (0) облыстарында тіркелген. Өлім – жітімнің ең жоғары коэффициенті Астана қаласында (1), ал ең төмені Солтүстік Қазақстан облысында (0) байқалады. Бұл Республика бойынша бұл коэффициенттің ең жақсы көрсеткіші Астана қаласында, ал ең нашар көрсеткіш Солтүстік Қазақстан облысында екенін білдіреді. Жалпы көптеген зерттеулерде елдегі немесе өңірдегі өлім-жітімнің көп болуы кедейлікті сипаттайтын фактор ретінде сипаттайды. Өлім жітім адам жасынан бөлек, көптеген аурулардың асқынуы, сол елді мекендегі денсаулық сақтау қызметінің сапасы сын көтермейтіндігі, әлеуметтік жағдайдың төмендігі сияқты тағы басқа көптеген жағдаймен байланыстырады. Сондықтан да халық арасында өлім-жітім санын төмендету үшін өңірлерді таза ауызсумен қамту, денсаулық сақтау мамандарының біліктілігін арттыру және қызмет сапасын арттыру, бұқаралық спортты дамыту, сапалы заманауи біліммен қамтамасыз ету, халықтың өмір сүру сапасын арттыру секілді іс-шараларды тиімді ұйымдастыру қажет.

Өлім жітім көрсеткіші жоғары Солтүстік Қазақстан, Шығыс Қазақстан, Абай, Павлодар, Қарағанды, Қостанай облыстарында білікті медициналық дәрігерлерді сол өңірлерге тарту, қоғамдық спортты дәріптеу, өмір сүру сапасын арттыру, оның ішінде қатал климатта өмір сүру жағдайларын ойластыру керек. Яғни, өңірлердің инфрақұрылымын дамыту қажет.

Бұл мақалада есептеуге алынған келесі фактор халықтың *жоғары біліммен қамтамасыз етілу көрсеткіші*. Кестеге сәйкес мұнда Республикалық орташа деңгей 0,393 құрайды. Жоғары біліммен ең жоғары қамту Алматы (1) және Астана (0,720), ал ең төменгісі Түркістан облысында (0). Білім деңгейі де кедейлікті өлшейтін негізгі көрсеткіштердің бірі. Түрлі зерттеулерде білім деңгейі жоғары адамдардың кедейлікке ұшырау ықтималдығы төмен болатындығы дәлелденген. Мұның төмендегідей бірнеше себептермен байланыстыруға болады: жоғары білімі бар адамдар жылдам жұмыс табуға бейім және жоғары еңбекақысы бар жұмыс орындарына ие болуға мүмкіндіктері жоғары; сондай-ақ көп жағдайда жоғары білімі бар адамдар медициналық сақтандырылған, сапалы жүйелі медициналық қызметтерге қолжетімді, сәйкесінше бұл жоғары білімді адамдардың өмір сүру сапасының артуына септігін тигізеді; көп жағдайда жоғары білімі бар адамдар өзінің қаржылық, экономикалық-әлеуметтік жағдайын жақсартуға бейім болады; жалпы жаңа білім адамды жан-жақты дамытуға, қазіргі жаңа дағдыларды тез үйреніп меңгеріп кетуге мүмкіндік беретін құрал. Қазақстанда міндетті орта білім берумен қатар жоғары білім беру жүйесін дамыту, қолжетімді ету, сапасын арттыру арқылы кедейлікпен тиімді күресу бағдарламаларын жасау қажет.

Алматы, Маңғыстау, Жетісу, Ұлытау, Түркістан облыстарында бұл көрсеткіш өте төмен деңгейді көрсетті. Сондықтан әсіресе осы аймақтарда мектептер мен жоғары оқу орындарының материалдық-техникалық базасын жетілдіру, оқытушылардың біліктілігін арттыру және оқу бағдарламаларын жаңарту қажет. Әлеуметтік жағдайы төмен отбасыдан шыққан балаларға оқу гранттары мен стипендиялар тағайындау, жеңілдіктер қарастыру аймақтағы білім сапасын арттыруға көмегін береді. Сондай-ақ жұмыссыз жастар мен ересектерге арналған кәсіби курстар ұйымдастыру, еңбек нарығында сұранысқа ие мамандықтарды игеруге көмектесу. Аймақтарда цифрлық сауаттылықты арттыру да кедейлікті төмендетуге өз септігін тигізеді. Өңірлердегі интернетке қолжетімділік деңгейін көп өлшемді индекстік бағалауға қосып есептеуге де болады.

Жұмыссыздық деңгейін де кедейлікті бағалаудағы негізгі көрсеткіштердің бірі ретінде қарастырады. Себебі жұмыссыз адамның тұрақты табысы болмайды. Бұл фактор бойынша индекстің оң мәні Қарағанды облысында (1) болса, ал индекстің ең төмен мәні Маңғыстау облысында (0) анықталды. Оның негізгі себебі Республика бойынша төменгі көрсеткіш Қарағанды облысында, халықтың 4,1% жұмыссыздар ретінде тіркелген болса, Маңғыстау және Түркістан облыстарында экономикалық белсенді адамдардың ішіндегі жұмысы жоқ халықтың үлесі 5 %-ға дейін өскен. Сондай-ақ ауылдық жерлердегі халықтың өзін-өзі қамтыған топтарын жұмыссыздар ретінде қарастыра болсақ, онда бұл көрсеткіш еселеп жоғарылай түсуі мүмкін.

Жұмыспен қамту көрсеткіші төмен аймақтардың экономикасын әртараптандыру арқылы бір ғана салаға тәуелділікті төмендету қажет. Мәселен, Түркістан облысында ауыл-шаруашылығынан бөлек туризм мен өндіріс салаларын дамыту арқылы жаңа жұмыс орындарын құруға және жаңа жұмыс орындарымен қамтуға мүмкіндіктері бар. Маңғыстау облысында өндірістік ошақтардың көп болуы және адам санының аз болуына қарамастан жұмыссыздық деңгейі жоғары. Мұнда халықты еңбекке қайта оқыту, кәсіпкерлікке бағыттау, жастар арасында еңбекке ынталандыру, еңбек құқықтарын шетелдік жұмысшылармен теңестіру шараларын жүзеге асыру қажет.

Табысы ең төменгі күнкөріс шегінен төмен халықтың үлесін де (кедейлік) есептеуімізге алдық. Бұл фактордың көрсеткіштері халықтың әл-ауқатына теріс әсер ететіндіктен екінші тендеумен есептедік. 2 – кесте нәтижесіне сәйкес бұл көрсеткіштің мәні Қазақстанда Республика бойынша 0,575 құрады. Индекстің ең жоғары мәні Атырау облысында (0,969), және Астана (1) қаласында байқалды, бұл Атырау облысы мен Астана қаласында халықтың табысы басқа өңірлермен салыстырғанда біршама жоғары екенін көрсетеді. Ал ең индекстің ең төменгі мәні Түркістан облысында (0), яғни, облыс халқының басым бөлігінің кірісі ең төменгі күнкөріс шегіне жетпейтіндігін білдіреді. Бұл жағдай өңірдің өзіне тән ерекшеліктерімен түсіндіріледі. Себебі Түркістан облысында халық, көпбалалы отбасы саны басқа өңірлерге қарағанда едәуір көп және басқа өңірлермен салыстырмалы түрде өндіріс орындары аз. Өңір ауылшаруашылық саласына бейімделген, бұл сала мамандарының еңбекақысы төмен және көбіне маусымдық жұмыстар. Бұл фактор бойынша жаңадан бөлініп шыққан Жетісу мен Абай облыстарында да индекстің мәні өте төмен нәтижені көрсетті, бұл дегеніміз осы аймақтарды назарға алып, халықтың нақты табысын жоғарылату бойынша іс-шараларды кешенді жүзеге асыруды күшейту керек. Нақты айтатын болсақ, Түркістан облысы халықтың демографиялық әл-ауқатын көтеріп отырған өңірлердің бірі. Сонымен қатар, азық-түлікпен қамтамасыз ететінін негізгі аймақ екенін ескере отырып, мұнда қолжетімді тұрғын үй салу, сапалы білім мен медициналық қызметпен қамтамасыз ету, кәсіпкерлікті қолдау туралы іс-шараларды қолға алу керек.

Есептеуге алынған бесінші фактор *нақты жалақының өсу индексі*. Бұл индекстің Республикалық мәні 0,534 көрсетті. Еңбекақының ең жоғары өсуі Қостанай облысында (1), өйткені өсім 105,4% құраған. Ал индекстің ең төменгі мәні Алматы және Солтүстік Қазақстан облысында (0,051), Батыс Қазақстан облысында (0,086), Маңғыстау облысында (0,172) бұл аймақтарда керісінше жалақы индексі 99,9% құрап, құлдыраған. Әсіресе осы аймақтарда нақты жалақыны өсіру үшін экономиканы әртараптандыру, өндірістік базаны нығайту, қажетті технологияны трансферттеу арқылы жаңадан жұмыс орындарын ашу, ішкі нарықты отандық өндірушілерге беру, бәсекеге қабілеттілікті арттыру, инновацияларды енгізу, отандық өнеркәсіпті ынталандыру, еңбек заңын жетілдіру, мамандардың біліктілігімен қатар еңбекақысын арттыру шетелдік және отандық ішкі инвестиция әкелу керек. Нақты жалақы

индексін арттырудың тағы бір жолы инфляциямен күресу. Инфляцияның қарқынды өсуі бағалардың өсуіне әкеліп, нәтижесінде нақты жалақы индексі төмендейді. Осындай мемлекеттік деңгейдегі макроэкономикалық жүйелі мәселелерді тиімді шешу арқылы халықтың нақты кірісін өсіріп, әл-ауқатын арттырып, елдегі кедей адамдар санының өсуін тежейді.

Есептеуге алынған соңғы фактор *жан басына шаққандағы жалпы өңірлік өнім (ЖӨӨ)*. 2023 жылдың мәліметтеріне сәйкес Республикада жалпы ішкі өнім жан басына 13 276,7 АҚШ долларын құрап, коэффициент мәні (0,438) көрсетті. Бұл фактор бойынша ең жоғарғы көрсеткіш Атырау облысында жан басына шаққандағы жалпы өңірлік өнім 46 900 АҚШ долларын құрады, индекстің мәні (1), Алматы қаласы 24 786 АҚШ долларын құрады (1). Бұл фактор бойынша Атырау облысының көрсеткіші статистикалық аутсайдер болғандықтан, оны есептеуден алып тастадық, ең жоғарғы көрсеткіш ретінде келесі жоғары көрсеткіші бар Алматы қаласын есептедік және Атырау облысына да ең жоғарғы мәнді (1) көрсеттік. Ал ең төмен көрсеткіш Жамбыл облысында 5 582 АҚШ доллары (0,063) және Түркістан облысында 4 285,5 АҚШ долларын құрап, индекстің мәні (0) болды. Республикалық деңгейге Абай (0,323), Ақмола (0,290), Ақтөбе (0,331), Алматы (0,141), Жетісу (0,085), Қостанай (0,384), Қызылорда (0,155), Павлодар (0,406), Жамбыл (0,063), Түркістан (0), Солтүстік Қазақстан (0,238) облыстары мен Шымкент қаласы (0,011) сияқты 13 аймақтың көрсеткіштері жетпейді. Аймақтарда ЖӨӨ арттыру үшін әр аймақтың өзіндік ерекшеліктерін ескеру қажет. Мәселен Түркістан облысы аграрлы аймақ, сондықтан онда заманауи агротехнологияларды енгізу, су тапшылығына байланысты тамшылатып суғару жүйесін дәріптеу және енгізу, агрокредит механизмін тиімді пайдалану үшін ауыл шаруашылығы кооперативтерін қалпына келтіру, мақтаны терең өңдеуден өткізетін фабрикалар құру, жылыжай өнімдерін ұзақмерзімді сақтауға мүмкіндік беретін қоймалар салу, ет-сүт саласын дамыту, ішкі нарықты отандық өніммен қамтамасыз ететіндерге басымдықтар беру тағы басқа әр аймаққа тән мәселелерді оңтайлы шешу халықтың белсенділігін арттырып, әл-ауқатының жақсаруына септігін тигізеді. Қарағанды, Шығыс Қазақстан, сияқты тау-кен, қазба жұмыстарына маманданған өңірлерде өңдеу және қайта өңдеу өнеркәсібіне басымдық беру, отандық өнімді алдымен ішкі және сыртқы нарықта ілгерілету экономикалық белсенділікті арттырады. Алматы облысы, Түркістан облысы, Жамбыл облыстары сияқты туризмге бейім аймақтарда туристік инфрақұрылымды дамыту аймақтың әлеуметтік-экономикалық әлеуетін арттырады.

Сонымен, жоғарыдағы есепке алынған факторларды жеке-жеке талдай келе енді *кедейліктің көп факторлы индексі (MPI)* көрсеткішінің нәтижелерін талдайық. Республика бойынша бұл индекс 0,483 құрады, индекстің мәні жоғарылаған сайын аймақтағы кедейлік деңгейінің төмен екенін көрсетеді. Ең жоғары MPI Атырау (0,611), Қарағанды (0,661), Алматы (0,751) және Астана қалаларында (0,759). Өйткені бір есепке алған 6 фактор бойынша ең жоғары көрсеткіштер осы өңірлерге тиесілі. Бұл өңірлерде басқа өңірлермен салыстырғанда өлім-жітім аз, халықтың басым бөлігі жоғары білімді, табыс көлемі көбірек, жұмыссыздардың саны аз, нақты жалақының өсімі бар және бұл өңірлерде өндіріс ошақтары көбірек. Сондықтан халықтың басым бөлігінің әл-ауқаты басқа өңірлермен салыстарғанда жақсырақ. Ал ең төменгісі Жетісу (0,233) Солтүстік Қазақстан (0,213) және Түркістан облысында (0,146). Мақаланың бұл нәтижесі өңірлердегі халықтың кедейлігінің салдарын жақсырақ түсінуге көмектеседі. Есептеуге алынған әрбір фактор кедейлікпен тікелей қатысы бар. Алдағы уақытта факторларды өзгерту арқылы бұл бағытта әрі қарай тереңдетілген зерттеу жүргізуге болады. Себебі кедейліктің деңгейін түсініп, бағалау үшін бірнеше факторлардың ескерілгені маңызды. Ол білім, денсаулық сақтау, халыққа және кәсіпкерлікке қажетті инфрақұрылым тағы басқа әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерді құрайды.

Білім алмайтын жастардың үлесі әлі де көп аймақтарды жергілікті әкімдіктер мен салаға жауапты министрліктер назарға алуы қажет. Жастардың мұндай үлесі көбейсе беретін болса, алдағы уақытта мемлекеттің кедейлікпен күресуі көптеген жылдарға созылуы мүмкін [25].

Қорыта айтқанда, өлім-жітімді азайту үшін: өңірлерді таза ауыз сумен қамту, денсаулық сақтау ұйымдарының инфрақұрылымын жетілдіру, дәрігерлердің біліктілігін арттыру және медициналық қызмет сапасын жоғарылату қажет;

- жоғары біліммен қамтамасыз ету көрсеткішін арттыру үшін өңірлерге білім беру мекемелерін көбейту, олардың сапасын стандарттарға сәйкестендіру, ұстаздардың біліктілігін үнемі артты-

рып отыру маңызды. Соған сәйкес оқулық, интернет, дербес компьютер және басқа да қажетті құрал-жабдықтармен және заманауи инфрақұрылыммен толықтай қамтамасыз ету қажет;

- жұмыссыздықты жою үшін жаңа жұмыс орындарын ашу, жеке кәсіпкерлікті қолдау, жастарды жұмысқа тарту, әр аймақтың ерекшеліктеріне сай, экономикасын әртараптандыру керек;
- кедейлік көрсеткішін азайту мақсатында мемлекет тарапынан денсаулық сақтау, нақты жалақыны өсіру, отандық өндірісті нығайту қажет;
- нақты жалақының өсіру үшін инфляциямен күресу қажет, сонымен қатар, экономиканы әртараптандыру, өндірістік базаны нығайту, мамандардың біліктілігін арттыру қажет.
- жан басына шаққандағы жалпы өңірлік өнімді арттыру үшін бастапқы кәсіпкерлікті қолдау, аймақтарға инвестициялық жобаларды тарту, инфрақұрылымды дамыту, жаңа технологияларды және цифрлы экономиканы қолдау маңызды рөл атқарады.

Жалпы ешбір елде кедейлікті біржола жоғалтып жіберу мүмкін емес. Өйткені кедейлік – салыстырмалы көрсеткіш, оны өлшеп бағалау бірнеше факторларды есепке алудан тұрады және тек халықтың ақшалай кірісімен өлшеп бағалау жеткіліксіз. Адамның өмір сүруіне қажетті базалық қажеттіліктердің қолжетімді болуы маңызды. Ол қазіргі заман талабына сай білім, сапалы денсаулық қызметтері, тұрғын-үй жағдайын жақсарту, жол-көлік, байланыс, энергетика инфрақұрылымын дамыту, өмір сүру сапасының артуы. Ол үшін елдегі экономикалық мүмкіндіктерді барынша пайдалану, шикізаттық экономикадан өндірісті экономикаға бет бұру, отандық өндірісті қолдау бағытында кедендік, салықтық заңнамаларды жетілдіру қажет. Сондықтан кедейлік деңгейін барынша төмендету барлық өңірдің алдында тұрған күн тәртібіндегі мәселесі және онымен күресу әрдайым үнемі айналысуды қажет етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Bennett F. The hidden dimensions of poverty: reflections on NGO/academic partnership // *Journal of Poverty and Social Justice*. – 2021. – Vol. 29, № 3. – P. 317-324. – <https://doi.org/10.1332/175982721X16305840364738>
2. Mimarakis D., Alegakis A., Sofia Koukouli S. Evaluating the effect of individual characteristics and COVID-19 pandemic on people living under extreme poverty conditions in Greece / *Poverty & Public Policy* // Wiley Online Library [Electronic resource]. – URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/pop4.395>, 2024. (accessed: 16.08.2024).
3. Jolliffe D., Tetteh-Baah S.K. Identifying the poor – Accounting for household economies of scale in global poverty estimates // *World Development*. – 2024. – Vol. 179. – P. 106593. – DOI: 10.1016/j.worlddev.2024.106593
4. Machira K., Mgombezulu W.R., Malata M. Understanding poverty dimensions and transitions in Malawi: A panel data approach // *Research in Globalization*. – 2023. – Vol. 7. – P. 100160. – <https://doi.org/10.1016/j.resglo.2023.100160>
5. Ali M.S. Poverty Assessment: Pakistan's Case // *The Pakistan Development Review*. Pakistan Institute of Development Economics, Islamabad, 1995. – Vol. 34, № 1. – P. 43-54. – <https://doi.org/10.30541/v34i1pp.43-54>
6. Hyeladi A., Alfred J., Gyang L.D. Assessment of Family Sizes and Poverty Levels in Mangu LGA, Plateau State // *International Journal of Humanities and Social Science*. – 2014. – Vol. 4, № 3. – P.310-315. – DOI:10.30845/ijhss
7. Skoufias E. et al. Estimating poverty rates in subnational populations of interest: An assessment of the Simple Poverty Scorecard // *World Development*. – 2020. – Vol. 129. – P. 104887. – DOI: 10.1016/j.worlddev.2020.104887
8. Buhmann B. et al. Equivalence scales, well-being, inequality, and poverty: sensitivity estimates across ten countries using the luxembourg income study (lis) database // *Review of Income and Wealth*. – 1988. – Vol. 34, № 2. – P. 115-142. – <https://doi.org/10.1111/j.1475-4991.1988.tb00564.x>
9. Dagunga G., Ayamga M., Danso-Abbeam G. A Re-Look at Poverty through the Lens of the Sustainable Development Goals in Ghana: Drivers and Policy Implications // *Journal of Poverty*. – 2021. – Vol. 25, № 6. – P. 499-519. – DOI:10.1080/10875549.2020.1869661

10. Alkire S., Foster J. Counting and multidimensional poverty measurement // *Journal of Public Economics*. – 2011. – Vol. 95, № 7. – P. 476-487. – <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2010.11.006>
11. Pradhan M., Ravallion M. Measuring Poverty Using Qualitative Perceptions of Consumption Adequacy // *The Review of Economics and Statistics*. – 2000. – Vol. 82, № 3. – P. 462–471. – DOI:10.1162/003465300558821
12. Čanigová K., Souralová A. Low-income Roma Mothers Negotiating Mothering in the Context of Poverty // *Journal of Poverty*. Abingdon: Routledge Journals, Taylor & Francis, 2024. – Vol. 28, № 2. – P. 110-133. – <https://dx.doi.org/10.1080/10875549.2022.2128975>.
13. Gustafsson B.A., Quheng D. Di Bao Receipt and Its Importance for Combating Poverty in Urban China // *Poverty & Public Policy*. – 2011. – Vol. 3, № 1. – P. 1-32. – DOI: 10.2202/1944-2858.1127
14. Snowden L.R. US states' racial bias correlates with less SNAP participation by “undeserving poor” adults and lower unemployment benefit maximums // *Poverty & Public Policy*. – 2023. – Vol. 15, № 2. – P. 133-149. – DOI: 10.1002/pop4.371
15. Cartone A., Di Battista L., Postiglione P. A new approach for measuring poverty or social exclusion reduction in European NUTS 2 regions // *Socio-Economic Planning Sciences*. – 2024. – Vol. 93. – P. 101902. – <https://doi.org/10.1016/j.seps.2024.101902>
16. Visser S.S. et al. “It All Starts with Family”: Mechanisms of Intergenerational Poverty in the Veenkoloniën, the Netherlands // *Journal of Poverty*. – 2022. – Vol. 26, № 6. – P. 520-548. – <https://doi.org/10.1080/10875549.2021.2010872>
17. Cabrera A., García-Pérez C. Poverty, extreme poverty and homelessness in Spain: an analysis for the period 2010–2019 // *Journal of Poverty and Social Justice*. – 2023. – Vol. 31, № 2. – P. 191–211. – DOI:10.1332/175982721X16760450929081
18. Berstembayeva R.K. et al. Poverty reduction as a factor of ensuring food security in Kazakhstan // *EC*. 2023. – Vol. 112, № 4. – P. 66-74. – DOI: <https://doi.org/10.31489/2023ec4/66-74>
19. Kenzhegulova G., Jussibaliyeva A., Mussabalina D. The Role of Economic Investments in Mitigating Poverty Across Urban and Rural Kazakhstan // *EJEBS*. – 2024. – Vol. 68, № 1. – P. 114–130. - <https://doi.org/10.47703/ejeb.v68i1.372>
20. Duong H. A., Nghiem H. S. The impact of microfinance on poverty reduction in Vietnam: A dynamic panel-data analysis // *Poverty & Public Policy*. – 2022. – Vol. 14, №. 4. – P. 405-422. - <https://doi.org/10.1002/pop4.354>
21. Agyepong L. et al. Household Consumption Expenditure Determinants Across Poverty Subgroups in Sub-Saharan Africa: Evidence from the Ghanaian Living Standard Survey // *Journal of Poverty*. – 2024. – P. 1–26. - <https://doi.org/10.1080/10875549.2024.2338164>
22. Ngwenya N., Ross E. Living in ‘waithood’: perceived impact of socio-economic conditions on quality of life of youth in Zandspruit informal settlement, South Africa // *Journal of Poverty and Social Justice*. – 2024. – Vol. 32, № 1. – P. 147-169. – DOI:10.1332/17598273Y2023D000000007
23. Ахметов Д. А. Методология статистической оценки и анализ уровня и качества жизни населения Казахстана: дис. кандидат экономических наук. – Москва, 1998. – P. 171.
24. Салалар бойынша [Электронды ресурс] // URL: <https://old.stat.gov.kz/official/industry> (қауап уақыты: 16.08.2024).
25. Бримбетова Н. Ж. и др. Бедность населения и региональные различия в социальном развитии Казахстана // *Вестник университета «Туран»*. – 2022. – №. 3. – С. 108-121. – <https://doi.org/10.46914/1562-2959-2022-1-3-108-121>

REFERENCES

1. Bennett F. (2021) The hidden dimensions of poverty: reflections on NGO/academic partnership. *Journal of Poverty and Social Justice*, 29 (3), 317–324, <https://doi.org/10.1332/175982721X16305840364738>
2. Mimarakis D., Alegakis A., Sofia Koukouli S. (2024) Evaluating the effect of individual characteristics and COVID-19 pandemic on people living under extreme poverty conditions in Greece. *Poverty & Public*

Policy, Wiley Online Library [Electronic resource]. – URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/pop4.395>, (accessed: 16.08.2024).

3. Jolliffe D., Tetteh-Baah S.K. (2024) Identifying the poor – Accounting for household economies of scale in global poverty estimates. *World Development*, 179, 106593, DOI: 10.1016/j.worlddev.2024.106593
4. Machira K., Mgomezulu W.R., Malata M. (2023) Understanding poverty dimensions and transitions in Malawi: A panel data approach. *Research in Globalization*, 7, 100160, <https://doi.org/10.1016/j.resglo.2023.100160>
5. Ali M.S. (1995) Poverty Assessment: Pakistan's Case. *The Pakistan Development Review*. Pakistan Institute of Development Economics, Islamabad, 34 (1), 43-54. <https://doi.org/10.30541/v34i1pp.43-54>
6. Hyeladi A., Alfred J., Gyang L.D. (2014) Assessment of Family Sizes and Poverty Levels in Mangu LGA, Plateau State. *International Journal of Humanities and Social Science*, 4 (3), 310-315, DOI:10.30845/ijhss
7. Skoufias E. et al. (2020) Estimating poverty rates in subnational populations of interest: An assessment of the Simple Poverty Scorecard. *World Development*, 129, 104887, DOI: 10.1016/j.worlddev.2020.104887
8. Buhmann B. et al. (1988) Equivalence scales, well-being, inequality, and poverty: sensitivity estimates across ten countries using the luxembourg income study (lis) database. *Review of Income and Wealth*, 34 (2), 115-142, <https://doi.org/10.1111/j.1475-4991.1988.tb00564.x>
9. Dagunga G., Ayamga M., Danso-Abbeam G. (2021) A Re-Look at Poverty through the Lens of the Sustainable Development Goals in Ghana: Drivers and Policy Implications. *Journal of Poverty*, 25 (6), 499-519, DOI:10.1080/10875549.2020.1869661
10. Alkire S., Foster J. (2011) Counting and multidimensional poverty measurement. *Journal of Public Economics*, 95 (7), 476-487, <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2010.11.006>
11. Pradhan M., Ravallion M. (2000) Measuring Poverty Using Qualitative Perceptions of Consumption Adequacy. *The Review of Economics and Statistics*, 82 (3), 462–471, DOI:10.1162/003465300558821
12. Čanigová K., Souralová A. (2024) Low-income Roma Mothers Negotiating Mothering in the Context of Poverty. *Journal of Poverty*. Abingdon: Routledge Journals, Taylor & Francis, 28 (2), 110-133, <https://dx.doi.org/10.1080/10875549.2022.2128975>.
13. Gustafsson B.A., Quheng D. (2011) Di Bao Receipt and Its Importance for Combating Poverty in Urban China. *Poverty & Public Policy*, 3 (1), 1-32, DOI: 10.2202/1944-2858.1127
14. Snowden L.R. (2023) US states' racial bias correlates with less SNAP participation by “undeserving poor” adults and lower unemployment benefit maximums. *Poverty & Public Policy*, 15 (2), 133-149, DOI: 10.1002/pop4.371
15. Cartone A., Di Battista L., Postiglione P. (2024) A new approach for measuring poverty or social exclusion reduction in European NUTS 2 regions. *Socio-Economic Planning Sciences*, 93, 101902, <https://doi.org/10.1016/j.seps.2024.101902>
16. Visser S.S. et al. (2022) “It All Starts with Family”: Mechanisms of Intergenerational Poverty in the Veenkoloniën, the Netherlands. *Journal of Poverty*, 26 (6), 520-548, <https://doi.org/10.1080/10875549.2021.2010872>
17. Cabrera A., García-Pérez C. (2023) Poverty, extreme poverty and homelessness in Spain: an analysis for the period 2010–2019. *Journal of Poverty and Social Justice*, 31 (2), 191–211, DOI:10.1332/175982721X16760450929081
18. Berstembayeva R.K. et al. (2023) Poverty reduction as a factor of ensuring food security in Kazakhstan. *EC*, 112 (4), 66-74, <https://doi.org/10.31489/2023ec4/66-74>
19. Kenzhegulova G., Jussibaliyeva A., Mussabalina D. (2024) The Role of Economic Investments in Mitigating Poverty Across Urban and Rural Kazakhstan. *EJEBS*, 68 (1), 114–130, <https://doi.org/10.47703/ejebs.v68i1.372>
20. Duong H. A., Nghiem H. S. (2022) The impact of microfinance on poverty reduction in Vietnam: A dynamic panel-data analysis. *Poverty & Public Policy*, 14 (4), 405-422, <https://doi.org/10.1002/pop4.354>
21. Agyepong L. et al. (2024) Household Consumption Expenditure Determinants Across Poverty Subgroups in Sub-Sahara Africa: Evidence from the Ghanaian Living Standard Survey. *Journal of Poverty*, 1

(26), <https://doi.org/10.1080/10875549.2024.2338164>

22. Ngwenya N., Ross E. (2024) Living in 'waithood': perceived impact of socio-economic conditions on quality of life of youth in Zandspruit informal settlement, South Africa. *Journal of Poverty and Social Justice*, 32 (1), 147-169, DOI:10.1332/17598273Y2023D000000007

23. Ahmetov D. A. (1998) *Metodologiya statisticheskoy ocenki i analiz urovnya i kachestva zhizni naseleniya Kazakhstana: kandidat ekonomicheskikh nauk*. Moskva, 171.

24. Po otraslyam [Electronic resource]. (2024) URL: <https://old.stat.gov.kz/official/industry> (accessed: 16.08.2024).

25. Brimbetova N.ZH. et al. (2022) Bednost' naseleniya i regional'nye razlichiya v social'nom razvitii Kazakhstana. *Vestnik universiteta «Turan»*, 0 (3), 108–121. <https://doi.org/10.46914/1562-2959-2022-1-3-108-121>

MULTI FACTOR ASSESSMENT OF POVERTY IN THE REGIONS OF KAZAKHSTAN

O. Sh. Adilkhanov¹, Sh. K. Turdalina^{1*}, A. N. Narenova²

¹Institute of economics of the Ministry of education and Science Of The Republic of Kazakhstan, Almaty, Republic of Kazakhstan

²Taraz regional university named after M. H. Dulati, Taraz, Republic of Kazakhstan

ABSTRACT

Purpose of the study: it is not enough to assess the level of poverty of the population in the regions only with the lowest subsistence minimum, and it does not reflect the real situation. Therefore, the purpose of this article is to study the level of poverty through a multifactorial assessment based on several aspects in the regions and to make recommendations on combating poverty taking into account the characteristics of each region.

Methodology: in this study, we study and assess the level of poverty in the regions of Kazakhstan based on the methodology of multidimensional assessment. This is due to the fact that the index assessment methodology also takes into account non - financial data-increases the reliability of the assessment. We compiled a rating of regions by poverty level and divided it into 5 groups. All statistical data were taken from the data of the National Bureau of statistics of the Republic of Kazakhstan.

Originality / value of the study: the result of this study, which includes data on 6 factors (mortality, education, unemployment, GRP per capita), provides a deeper and more comprehensive explanation of the level of poverty in the regions compared to traditional methodologies based only on monetary data.

As a result of the study, the value of the multi-factor poverty index (MPI) for the regions of Kazakhstan was calculated and analyzed. The higher the index value, the lower the poverty rate in the region. The highest MPI was in Atyrau (0.611), Karaganda (0.661), Almaty (0.751) and Astana (0.759), and the lowest was Zhetysay (0.233) in North Kazakhstan (0.213) and Turkestan region (0.146). Recommendations were given in accordance with the specifics of each region.

Keywords: poverty in the regions, poverty line, social inequality, subsistence level

Acknowledgment: the article was prepared within the framework of the scientific project BR21882165 «modernization of the system of distribution relations of the population of the Republic of Kazakhstan and reduction of income inequality».

МНОГОФАКТОРНАЯ ОЦЕНКА БЕДНОСТИ В РЕГИОНАХ КАЗАХСТАНА

О. Ш. Адильханов¹, Ш. К. Турдалина^{1*}, А. Н. Наренова²

¹Институт экономики КН МОН РК, г. Алматы, Республика Казахстан

²Таразский региональный университет им. М. Х. Дулати, город Тараз, Республика Казахстан

АННОТАЦИЯ

Цель исследования: недостаточно оценить уровень бедности населения в регионах только в пределах прожиточного минимума и не отражает реальную ситуацию. Поэтому цель данной статьи-изучить уровень бедности через многофакторную оценку, исходя из нескольких аспектов в регионах, и дать рекомендации по борьбе с бедностью с учетом особенностей каждого региона.

Методология: в данном исследовании мы изучаем и оцениваем уровень бедности в регионах Казахстана на основе методологии многомерной оценки. Это означает, что методология индексной оценки также учитывает нефинансовые данные, что повышает достоверность оценки. Мы составили рейтинг регионов по уровню бедности и разделили его на 5 групп. Все статистические данные получены из данных Национального бюро статистики РК.

Уникальность/ценность исследования: результаты этого исследования, включающие данные о 6 факторах (смертность, образование, безработица, ВРП на душу населения), предлагают глубокое и комплексное объяснение уровня бедности в регионах по сравнению с традиционными методиками, основанными исключительно на денежных данных.

В результате исследования было рассчитано и проанализировано значение показателя многофакторного индекса бедности (MPI) по регионам Казахстана. Значение индекса указывает на более низкий уровень бедности в регионе по мере его роста. Самый высокий MPI составил в городах Атырау (0,611), Караганде (0,661), Алматы (0,751) и Астане (0,759), а самый низкий-в Жетысу (0,233) Северо-Казахстанской (0,213) и Туркестанской области (0,146). Даны рекомендации, соответствующие особенностям каждого региона.

Ключевые слова: бедность в регионах, черта бедности, социальное неравенство, прожиточный минимум.

Благодарность: статья подготовлена в рамках научного проекта программно-целевого финансирования BR21882165 «модернизация системы распределительных отношений населения Республики Казахстан и снижение неравенства доходов».

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ

Әділханов Олжас Шайзандаұлы – PhD, аға ғылыми қызметкер, ҚР ҒЖБМ ҒК Экономика институты, ORCID ID 0000-0002-4292-7408, e-mail: olzhasadilkhan1@gmail.com

Турдалина Шарбану Қуандыққызы – PhD докторант, ғылыми қызметкер, ҚР ҒЖБМ ҒК Экономика институты, ORCID ID 0000-0001-9291-6144, e-mail: shturdalina@gmail.com*

Наренова Айман Нұрмағамбетқызы - экономика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, ORCID ID 0000-0002-0550-5986, e-mail: aiman1967@mail.ru